

БӨЛІМ: ПСИХОЛОГИЯ

Жасөспірімдік кезеңдегі өз-өзіне қол жұмсаудың психологиялық проблемалары

ЖАРИЯЛАНДЫ
28.10.2021СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/108598/>

Жұмахмет Ұлмекен Молдахметқызы

№179 Жалпы білім беретін мектеп

Аңдатпа: Мақалада жасөспірімдік кезеңдегі психикалық ерекшеліктер және қылмыстық іс-әрекеттерін алдын алу жолдары қарастырылған.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: Суицид, жасөспірімдік шақ, ауытқыған мінез-құлық, дағдарыс, эмоционалдық күйзеліс.

Кез келген жіктеу схемасы белгілі бір теориялық тұжырымдаманың болуын болжайды, оның орнына ғылым тақырыбын құрайтын құбылыстар шеңберу түсіндіріледі. Бұл ғылыми тақырыпқа оның шеңбер кеңдігі, бөлінетін және бағаланатын нақты бірлігі байланысты болады.

Түрлі өзін-өзі өлтіру концепциялары арнайы классификациялық схемаға сәйкес жүргізілген және жүргізіледі. Жеке зерттеу тақырыбы болып табылатын олардың егжей-тегжейлі талдауына кірмей, біз тек ең жарқын мысалдардың кейбірін ғана ұсынамыз.

Суицидті мінез-құлықтың үш негізгі тұжырымдамасын бөліп көрсетуге болады:

1. Психопатологиялық;
2. Психологиялық;
3. Әлеуметтік;

Психопатологиялық тұжырымдама барлық өзін-өзі қол жұмсайтындар олар рухани ішкі жан дүниесі ауруға ұшыраған адамдар, ал суицидті әрекетке баратындар өткір және созылмалы психикалық күйзеліске ұшыраған адамдар, деп түсіндіреді. Бұл тұжырымдамалардың жақтаушылары Н.П.Бруханский, А.К.Хорошко деген отандық психиатрлар болған.

Психологиялық тұжырымдамаларға сәйкес, суицидальды тенденциялардың жетекші және негізін қалыптастырушы психологиялық фактор болып табылады.

Зигмунд Фрейд өз-өзіне қол жұмсау мен өз-өзін өлтіру инстинктісі өзгелерге немесе жиі өз-өзіне қатты ашулану негізінде туындайды деп қарастырған. Суицид жайлы кең тараған басқа да талқылауларда өз-өзіне қол жұмсаған адам осы дүниеде өз сүйген адамына қол жеткізе алмаса, о дүниеде сүйгенімен немесе жақын туысқанымен кездесе

алады деп түсіндірілген, немесе осы дүниеде жетістікке жете алмаса келесі дүниеде жете алады деп түсіндірген.

Экзистанциалистер өз-өзіне қол жұмсау ол өмірдің мәнін жоғалту «экзистенциалды вакуум» деген.

Әлеуметтік тұжырымдаманың негізін қалаушы Эмиль Дюркгейм өз өзіне қол жұмсау жеке тұлғаның әлеуметтік ортаға түсуіне байланысты, ал әлеуметтік орта жетекші рөл атқарады деп санаған.

Мамандар суицидальды белсенділіктің екі түрін бөліп қарастырды: сыртқы және ішкі. Ішкі қызметті ерте диагноз қою арқылы өзін-өзі өлтіру әрекетін болдырмауға болады және сыртқы мінез-құлық жоспарына кіре алмайды.

Ішкі суицидті мінез-құлық өз-өзіне қол жұмсау туралы ойларды, идеяларды, тәжірибелерді, сондай-ақ өзін-өзі қол жұмсау үрдістерін қамтиды, олардың арасында жоспарлар мен ниеттер туралы айтуға болады. Аталған тұжырымдардың саны, бір жағынан, құрылымдағы айырмашылықтарды көрсетеді, өз-өзіне қол жұмсау құбылыстарының субъективті дизайнында, ал, екінші жағынан, олардың тереңдігінің ауқымын немесе суицидтік мінез-құлықтың сыртқы түрлеріне өтуге айқындығын білдіреді.

Сыртқы суицидті мінез-құлыққа өз-өзіне қол жұмсауға деген әрекет немесе өз-өзіне қол жұмсау түрлері кіреді.

Суицидальды әрекет пен суицид өз дамуында екі фазадан өтеді. Біріншісі-өзіне назар аудару, әрекет жасау кезеңінде объект өзі немесе қоршаған ортаның араласуы. Екіншісі – назар аудартау. Бұл фазалардың хронологиялық параметрлері суицидтің ниеті қалай болса солай әрекет ету әдісіне байланысты.

Суицидтік мінез-құлықтың ішкі және сыртқы нысандары адамның объективті қызметінің құрылымы туралы жалпы заңдарға бағынады. (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев)

Өзін-өзі өлтіру – өзін-өзі өлтіруге бағытталған нақты мақсатқа бағынатын әрекет, бірақ тиісті себептермен объективті қызметтің неғұрлым кең жүйесіне кіреді. Басқаша айтқанда, көптеген жағдайларда суицидті әрекеттер «Басқа», «жоғары» қажеттілікке қызмет етеді. Өз-өзіне қол жұмсаудың мақсаты және оған енгізілген іс-әрекеттің себептері сәйкес келмейді, және олардың көзқарасы субъект үшін өз-өзіне қол жұмсаудың жеке мағынасын құрайды.

Сирек жағдайда суицидтік мінез-құлық әрекет деңгейінде әрекет етпейді, бірақ тәуелсіз қызмет ретінде, яғни, өзін-өзі қол жұмсаудың мақсаты мен себептері. Мұндай бақылаулар негізінен психопатология саласына (суицид тәуелділігі, шизофренияның қарапайым түріндегі суицидтер және басқалары) жатады.

Өзін-өзі өлтірудің нақты әдістеріне келетін болсақ, олар адамның өз-өзін өлтіріп, өмірден қасақана кететін әрекеттері.

Өзін-өзі өлтіру әрекеттерінің жалпы құрылымына сүйене отырып, біз суицидтік мінез-құлықтың ішкі және сыртқы нысандарына қолданылатын типологиялық схемаларды құрдық.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.